1998 ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ: ਇਕ ਭਰਵੀਂ ਝਾਤ

1998 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕਾਇਮ ਰਹੀਆਂ। ਵੱਡੇ ਨਾਟਕ ਮੇਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਬਾਕਾਇਦਗੀ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ। ਇਕ ਮੋਟੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ 500 ਦੀ ਕਰੀਬ ਨਾਟਕ ਸਮਾਗਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ। ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਤੱਥ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸ ਸਾਲ ਸੱਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਰਗਰਮੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜਾਇਜ਼ਾ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਵਰਾਜਬੀਰ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਧਰਮ ਗੁਰੂ', ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਲੋਹੇ ਦਾ ਪੁੱਤ' ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਰਾਜਸੀ ਵਿਅੰਗ ਨਾਟਕ 'ਲਾਰੇ' ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖਾਲਸਾ ਸਿਰਜਨਾ ਦੇ 300 ਸਾਲਾ ਜਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਨਾਟਕ ਵੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਨਾਟਕ 'ਮਸਤਾਨੇ' ਵੀ ਇਸ ਸਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਬੋਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਗਰੁੱਪ ਅਕਸ ਨੇ ਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਟਕ ਗਰੁੱਪ ਚੇਤਨਾ ਮੰਚ ਨੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਚਰਚਿਤ ਨਾਟਕ 'ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਹੋਏ ਮਤਰੇਈ' ਅਤੇ 'ਮਿੱਟੀ ਰੁਦਨ ਕਰੇ' ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਾਖ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਮਾਸਟਰ ਤਰਲੋਚਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਲੱਖਾ ਲਹਿਰੀ, ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਪਵਾਰ, ਮੁਹਾਲੀ ਵਿਖੇ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਬਰਨਾਲਾ ਵਿਖੇ ਹਰਵਿੰਦਰ ਦੀਵਾਨਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਅਸ਼ੋਕ ਪੁਰੀ ਦੇ ਬਹੁਰੰਗ ਗਰੁੱਪ, ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਫੁਲਵੰਤ ਮਨੋਚਾ, ਮੁੱਲਾਂਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹਰਕੇਸ਼ ਚੌਧਰੀ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਫਗਵਾੜਾ ਵਿਚ ਭੈਣ ਸੁਮਨ ਲਤਾ, ਬਿਆਸ ਵਿਚ ਹੰਸਾ ਸਿੰਘ, ਬੇਗੋਵਾਲ ਵਿਚ ਸਤਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਟਕ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਲੋਹੀਆਂ ਵਿਚ ਚਰਨਜੀਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਨਾਟਕ ਰੈਪਰਟਰੀ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧਰਾ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਨਾਟਕ 'ਜੱਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ ਤੋਂ ਕੈਕਸਟਨ ਹਾਲ' ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਇਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ। ਹਰਬਖਸ਼ ਲਾਟਾ ਨੇ ਡਾ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਟਕ 'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ' ਸਲਾਈਡਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਤ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਲਿਆਂਦਾ।

ਡਾ. ਸਰਵਾਜਬੀਰ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਧਰਮ ਗੁਰੂ' ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਹੋਏ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਨਾਟਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਉਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਟਾਖਸ਼ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ। ਵਾਰਤਾਲਪ ਰਾਹੀਂ ਉਸਾਰੀ ਗਈ ਨਾਟਕੀ ਟੱਕਰ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂੰਹਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਨੇ ਨਵੇਂ ਦਿਸਹੱਦੇ ਛੋਹੇ ਹਨ।

ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਲੋਹੇ ਦਾ ਪੁੱਤ' ਵੀ ਇਸੇ ਨਾਟਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਔਲਖ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਪਾਸ਼ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਪਾਸ਼ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਨਾਟਕ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਰ ਤਕ ਯਾਦ ਰਹੇਗਾ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨ ਤਕ ਦੇ ਬਰਛਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਫਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਕ ਉਚਤਮ ਨਮੂਨਾ ਸੀ। ਪਾਸ਼ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਗਏ, ਉਹ ਪਾਸ਼ ਦੇ ਰਚਨਾ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ਚਾਨਣ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਔਲਖ ਦੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੇ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰੂਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਲਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

1998 ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਵਿਅੰਗ ਦੇ ਜਿਸ ਨਾਟਕ ਨੇ ਵੱਡੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਲਈ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਨਾਟਕ 'ਲਾਰੇ' ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਇਸ ਸਾਲ ਕੋਈ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਉਸ ਵਰਤਾਰੇ ਉਤੇ ਵਿਅੰਗ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹੁਣ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਂ ਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਸ ਐਲਾਨ ਉਤੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਬੁੱਢੇ ਨੂੰ, ਜੀਹਦੀ ਉਮਰ 65 ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ, ਜੀਹਦੀ ਉਮਰ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਤੇ ਹੈ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਨੀਆਰਡਰ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਮਿਲੇਗੀ, ਇਸ ਨਾਟਕ 'ਲਾਰੇ' ਵਿਚ ਵਿਅੰਗ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੁੱਢਾ ਮਿਲਖੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਦੀ ਵਹੁਟੀ ਧੰਨੋ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਿਆਪਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਝੂਠੇ ਲਾਰੇ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਡਰਾਮਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬੇ ਕਰਦੇ ਆ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਲ 'ਤੁਰਨਾ ਮਟਕ ਦੇ ਨਾਲ' ਅਤੇ 'ਡਮਰੂ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹਨ। 'ਤੁਰਨਾ ਮਟਕ ਦੇ ਨਾਲ' ਭੀਮ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ "ਕਬਾੜੀਆ" ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਰਾਣਾ ਰਨਬੀਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਰਾਣਾ ਰਨਬੀਰ ਨੇ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ਼ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਨਾਟਕੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾਈ ਸੀ। 'ਤੁਰਨਾ ਮਟਕ ਦੇ ਨਾਲ' ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਵੋ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਫਰੀਡਮ ਫਾਈਟਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੰਗੀ ਤੁਰਸ਼ੀ ਵਿਚ ਜੀਣਾ ਤਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਪਰ ਗਰਦਨ ਝੁਕਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ। 'ਗੱਲ ਅਸੂਲ ਦੀ ਹੈ' ਉਸਦਾ ਤਕੀਆ ਕਲਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਕਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਟਕ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅੰਸ਼ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਜੇਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਧਰਮਿੰਦਰ ਅੰਕਲ ਨੇ ਅਦਾਕਾਰੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਉਤੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਜੀਵਿਆ। ਨਾਟਕ 'ਡਮਰੂ' 27 ਮਾਰਚ (ਥੀਏਟਰ ਦਿਵਸ) ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਪਾਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨੁੱਕੜ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਇਕ ਵਿਅੰਗ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਗਵਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡਮਰੂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਟਕ 'ਦਇਆ ਸ਼ੰਕਰ ਦੀ ਡਾਇਰੀ' ਟੈਗੋਰ ਥੀਏਟਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਅਸ਼ੀਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਲੋਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਇਹ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੀਮਤ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਾਟਕੀ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਘੱਟ ਹੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਮੌਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪੰਜ ਨਾਟਕ ਮੇਲੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਪਲਸ ਮੰਚ ਵਲੋਂ, 25 ਜਨਵਰੀ ਰਾਤ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਾਲ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ, ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਮੇਲਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਕੈਡਮੀ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਮੇਲਾ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਨਾਰਥ ਜ਼ੋਨ ਕਲਚਰਲ ਸੈਂਟਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਂਦੇ। ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸਾਲ ਹੋਈਆਂ, ਉਹ ਹਨ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ 'ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਹੋਏ ਮਤਰੇਈ' ਨੇਕ ਕਲਾ ਮੰਚ ਮੁੱਲਾਂਪੁਰ ਵਲੋਂ 'ਤਮਸ', ਹਰਵਿੰਦਰ ਦੀਵਾਨਾ ਬਰਨਾਲਾ ਵਲੋਂ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' ਹੰਸਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ 'ਗੋਮਤੀ', ਸੁਮਨ ਲਤਾ ਵਲੋਂ 'ਬਦਲਾਓ', ਨਰਿੰਦਰ ਸਾਂਘੀ ਵਲੋਂ 'ਰਿਹਾਈ', ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ 'ਪਰਿੰਦੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣ' ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਵਲੋਂ 'ਪ੍ਰਤਾਪੀ'। ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੂਚਕ ਹਨ। ਡਾ. ਆਤਮਜੀਤ ਦੇ ਨਾਟਕ 'ਪੰ... ਪਾਣੀ' ਜਿਹੜਾ ਮਨਮੋਹਣ ਬਾਵਾ... ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਦ... ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਚੰਗੇ... ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ...

ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਲ... ਦਮਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਸੂਰਜ ... ਅਤੇ 'ਛਾਂ ਵਿਹੂਣੇ' ...ਆਈਆਂ ਦੋਨੋ... ਸੂਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਰਚਨਾ ਹਨ। ਡਾ. ਅ... ਦਾ ਬਹੁਚਰਚਿਤ ਨਾਟਕ 'ਕੈਮਲੂਪ... ਮੱਛੀਆਂ' ਵੀ ਛਪੇ ਹੋ ਰੂਪ ਵਿਚ ... ਮਿਲਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ...ਰਤ 'ਖਸਮਾਂ ... ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿ...ਹੱਈਆ ਹੋ... ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਟਕਾਰ ਸਾਹਿਦ ... ਛੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ। ਉਰਦੂ ਲਿੱ... ਇਹਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਅਰਵਿੰ... ਧਾਲੀਵਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਔਰਤਾਂ ਦੀ... ਹੱਕਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ...ਛੇ ਨਾਟਕਾਂ ... ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ...ਤ ਵਿਚ ਇਹ... ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਾਧਾ ਹੈ...

ਅਤੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ... ਨਾਟਕਾਂ ਦਾ... 'ਕੋਈ ਨਹੀਂ' ਪੰਜਾ...ਨਾਟਕ ਦੀ ... ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਸ਼ਕਤੀਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ... ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ...ਚ ਅਤੈ ਸਿੰਘ... ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ... ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਕ ਲੋਕ... ਉਠਾਈ ਹੈ। ਸੰਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਤ... ਉਹਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਟਕ 'ਫਰੀਡਮ ... ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਲਈਆਂ ... ਸਕਰਿਪਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਅ... ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਚਨਾ ਹਨ। 'ਕਲ... ਮੇਲ' ਸਤਵਿੰਦਰ ...ਘ ਬੇਗੋਵਾਲ... ਇਕਾਂਗੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਪੱ... ਪੇਂਡੂ ਰੰਗ ਮੰਚ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ... ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਕ ... ਆਪਣੇ ਗ... ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਖੇਡੇ ... ਲਈ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਸ... ਤਰਾਸ਼ੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍...

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ... ਉਡਦੀ ਉਡਦੀ ਝਾਤ ਦਸਦੀ ਹੈ ... ਸਾਡੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰਗਰ... ਇਕ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੇ ... ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਹਿ... ਹੋਰ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਦ... ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਣ... ਨਾਟਕ ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਫ... ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿ... ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੀ ਹੈ।

***

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ, ਉਹ ਮੈਂ ਇਥੇ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹਦੇ ਲਈ ਖਿਮਾ ਦਾ ਜਾਚਕ ਹਾਂ।